

DE JONGEREN EN DE GODSDIENST

Rudolf REZSOHAZY

De auteur doet een vergelijkend onderzoek naar de waarden en het gedrag van 16- à 18-jarigen (steekproef van 702 Franstalige Belgen) en hun ouders. Hij vergelijkt de verschillen tussen de jongeren bestudeerd in 1977 en in 1982. Hij besluit dat de vastgestelde achteruitgang van de godsdienstigheid kan verklaard worden door enkele belangrijke variabelen als daar zijn de invloed van gezin en school. Deze directe socialisatiefactoren, die in de vragenlijst geoperationaliseerd waren, hangen op hun beurt af van recente culturele en historische veranderingen en ze moeten gezien worden in relatie tot de macro-sociologische context.

1. Methodologie

Mijn belangstelling voor de godsdienst bij de jongeren moet gezien worden in het raam van een ruimer onderzoeksproject.

Het is mijn bedoeling de sociale veranderingen in hun veelheid van facetten te observeren en te verklaren, en dit meer bepaald voor het Franstalige landsgedeelte van België. Maar mijn ambitie reikt verder: uit die opeenstapeling van kennis en feiten wil ik geleidelijk aan meer algemene lessen trekken over de evoluties en de bewegingen die zich in de geschiedenis voordoen.

Mijn strategie bestaat erin te vertrekken van een aantal sleutelonderwerpen die tekenend zijn voor de kenteringen die zich voordoen, en deze te bestuderen aan de hand van enquêtes. De volgende thema's weerhouden mijn bijzondere aandacht:

- de waarden en de waardesystemen;
- de gedragingen en levensstijlen;
- de overdracht van waarden en gedragingen van de ene generatie op de andere (of de generatieconflicten);
- de actoren die de waarden en gedragingen "produceren";
- de sociale en politieke belangen die opduiken wanneer waarden en gedragingen veranderen, of desgevallend met elkaar in botsing komen.

De religieuze waarden en praktijken maken vanzelfsprekend ook deel uit van de waarden en gedragingen die ik bestudeerd. Zij worden in verband gebracht met de waardesystemen en gedragsmodellen waarin zij zich voordoen. De godsdienst bij de jongeren wordt een voorwerp van onderzoek wanneer ik me interesseer voor de overdracht van waarden en gedragingen, en dit thema wordt in verband gebracht met de belangrijkste socialiseringskrachten zoals het gezin, de school, de media, de vrienden, en met de historische bewegingen die hen beïnvloeden.

Elke enquête die betrekking heeft op een sleutelthema wordt om de vijf jaar herhaald in identieke en vergelijkbare omstandigheden ten einde te achterhalen welke veranderingen zich hebben voorgedaan, welke hun draagwijdte, hun tendens en hun motor zijn, waarbij tevens wordt onderzocht wat gebleven is, de eventuele blokkeringen, evenals de oorzaken van wat zich bestendigt of herhaalt. (1)

Mijn eerste enquête bij de jongeren dateert van 1977. Ik vertrok toen van een aantal vragen: welke zijn de "agentia" die bijdragen tot de vorming van de jongeren? Welke zijn de aangeboden waarden en gedragswijzen? Welke de projecten en de waarden inzake opvoeding? Welke middelen worden er gebruikt om deze waarden over te brengen en te bestendigen? Hoe gebeuren de aanvaarding, de verwerping, de kruising?

Waar en hoe worden waarden en gedragingen uitgewerkt ? Hoe continuïteit en discontinuïteit verklaren ? Hoe ziet uiteindelijk de "marsorder" eruit waarmee de jongeren in het leven stappen ?

In 1982 heb ik dezelfde enquête uitgewerkt, ik heb met een zelfde staal gewerkt, dezelfde vragen gesteld, in dezelfde volgorde, op hetzelfde tijdstip van het jaar, en volgens dezelfde techniek.

De steekproef werd toevallig getrokken en omvat de leeftijdscategorie van 16 tot 18 jaar: dus meisjes en jongens, in totaal 702 jongeren, uit Wallonië en Brussel, uit het rijks- en het vrij onderwijs of reeds werkend, en scholieren uit de verschillende onderwijsrichtingen. Bovendien werden de ouders van de jongeren en één leraar per drie leerlingen afzonderlijk geïnterviewd.

Er werd gekozen voor de leeftijd van 16 tot 18 jaar, omdat op dat ogenblik de socialisering grotendeels achter de rug is: de jongeren hebben hun eigen meningen, ideeën, manieren van handelen. Hun marsorder is opgesteld, zelfs al zal zij onderweg nog gewijzigd worden.

2. Vaststellingen

Van alle domeinen waar de socioloog belangstelling voor heeft, is het religieuze wellicht het meest complexe. Ten einde tot een overzicht te komen, heb ik in de vragenlijsten (die de jongeren, de ouders en de leraren werden voorgelegd) twee soorten van vragen opgenomen: in de eerste reeks werden religieuze items afgewogen tegen items die andere waarden vertegenwoordigen, dit ten einde de plaats van de godsdienst in de structurering van waarden te achterhalen; in de tweede reeks werd gewerkt met religieuze indicatoren ten einde de voornaamste dimensies van het religieuze gegeven te onderkennen, met name de geloofsovertuiging, de sacramentale praktijk, de ethiek, het engagement, enz.

In het beperkte kader van dit verslag, is het niet mogelijk diepgaande analyses naar voren te brengen. Ik zal me dus beperken tot enkele voorbeelden; de geïnspireerde lezer kan desgewenst mijn publikaties raadplegen. (1)

Ik heb drie indicatoren uitgekozen om de jongeren en hun ouders te vergelijken. De eerste is een indicator van subjectieve zelfevaluatie, de tweede heeft betrekking op het engagement, en de derde op een aspect van het geestelijk leven (de gegevens zijn van 1982).

- (1) Hoe zie(t) je jezelf (u zichzelf) op godsdienstig vlak ?
(in %)
- (2) Ben je (bent u) godsdienstig geëngageerd of neem je (neemt u) deel aan parochiale of godsdienstige activiteiten ?
Ja: 14,7 % van de jongeren
17,4 % van de vaders
19,1 % van de moeders.
- (3) Bid je (bidt u) soms ?

Tabel 1. Zelfevaluatie op godsdienstig vlak (N = 702)

	jongere	vader	moeder	vaderszijde		moederszijde	
				grootvader	grootmoeder	grootvader	grootmoeder
Gelovig en praktizerend	23,9	40,0	46,6	54,8	64,3	57,2	64,1
Gelovig en niet praktizerend	33,5	35,8	35,0	24,1	21,1	24,4	23,3
Praktizerend en niet gelovig	3,7	0,5	1,2	1,1	1,1	1,9	0,9
Niet gelovig maar gehecht aan de kerkelijke tradities (huwelijk, doopsel, enz.)	16,5	9,8	7,7	8,5	7,2	7,1	5,5
Niet gelovig, niet gehecht aan kerkelijke tradities	17,7	11,4	8,3	8,3	5,2	7,2	4,6
Gekant tegen elke vorm van religie	4,6	2,5	1,0	3,1	1,0	2,2	1,6

Tabel 2. Frequentie van het gebed in procenten (N = 702)

	jongere	vader	moeder
Nee	46,3	34,7	19,3
Ja, zelden	23,6	18,8	18,4
Ja, soms	22,4	31,5	32,7
Ja, dikwijls	7,8	15,0	29,6

De drie indicatoren stemmen met elkaar overeen. Wanneer een jongere zichzelf gelovig en praktizerend noemt, bestaat er veel kans dat hij ook religieus geëngageerd is en soms of dikwijls bidt. Van degenen die zichzelf gelovig en praktizerend noemen, bidt 73,2 % dikwijls of soms, terwijl 91,1 % van degenen die zich losgemaakt hebben van de godsdienstige tradities nooit bidden, en de resterende 8,9 % zelden bidt.

Uit de vergelijking van de resultaten van 1977 en 1982 blijkt een achteruitgang van het godsdienstige bij de jongeren: de gelovigen en praktizerenden dalen van 30,3 % tot 23,9 % en zij die religieus geëngageerd of actief zijn van 16,5 % tot 14,7 %. Het deel dat zegt nooit te bidden stijgt van 44,3 % naar 46,3 %, terwijl zij die vaak of soms bidden dalen van 34,4 % tot 30,2 %.

Ook bij de ouders is de tendens van dalende aard. Bij de vaders dalen gelovigheid mét praktijk van 45,8 % naar 40 %, bij de moeders van 54,4 % naar 46,6 %. Twee categorieën groeien aan: zij die geloven zonder te praktizeren, en zij die niet gehecht zijn aan de religieuze tradities. De laatste generatie is natuurlijk vijf jaar jonger dan deze van 1977, die reeds deel uitmaakte van de algemene tendens tot teruggang van de religieuze praktijk.

Uit de vergelijking van de grootouders, ouders en jongeren blijkt dat de basistrend niet van gisteren dateert en alleen de jongste 10 à 20 jaar veel sneller evolueert. Interessant in dit verband is het feit dat van 1977 tot 1982 de graad van religiositeit van de grootouders constant gebleven is, terwijl deze van de ouders gedaald is: de kloof tussen beide generaties is dus breder geworden.

Het verschil tussen mannen en vrouwen blijft bestaan, ongeacht de generatie. Dit is ook het geval bij de hedendaagse

jongeren. Bij de jongens zijn er 21,4 % gelovig en praktizerend, bij de meisjes is dit 26,8 %. Ook wat het bidden betreft, zijn de meisjes toegewijder dan de jongens. Bij de meisjes bidt er 40 % nooit, bij de jongens is dit 51,3 %.

Uit de antwoorden op de vragen waar de godsdienstige waarden tegenover andere waarden worden gesteld, blijkt de geringe impact van het geloof. Voor slechts weinig jongeren is het geloof nog een structurerende waarde, d.i. een waarde die het centrum vormt van hun waardensysteem.

De verwachting van de ouders is op dit vlak onbeduidend. Op de aan de jongeren gestelde vraag "Wat verwachten je ouders van je ?", antwoordde slechts 1,6 % op de eerste of de tweede plaats "godsdienstig zijn" (op 15 aangeboden items). En wanneer men te weten wil komen wat de jongeren volgens hen het meest aan hun ouders te danken te hebben, vermeldt 5,4 % op de eerste of de tweede plaats "het geloof, de godsdienst, de bestaanszin, de levensopvatting" (op 11 items).

Voor 11,1 % van de jongeren is het domein van het geloof en de religieuze praktijk nochtans het kernpunt van de generatieverschillen (op 11 punten die tot uiteenlopende houdingen leiden). Maar slechts heel weinigen stellen dat zij daarover niet met hun ouders kunnen spreken. Wat nog niet betekent dat het thema van de zin van het leven en de godsdienst, vaak voorkomt als een van de onderwerpen die tussen ouders en kinderen besproken worden. Het is zelfs het thema dat het minst vaak wordt vermeld. Bovendien is het aantal families waar dit thema besproken wordt in 1982 (met name 42 %) kleiner dan in 1977 (48,5 %). De belangstelling daalt eveneens voor wat de bespreking onder vrienden betreft: in 54,7 % van de gevallen spreekt men nooit over godsdienst of over de zin van het leven (42,4 % in 1977); men spreekt er vaak over in 8,8 % van de gevallen (13,6 % in 1977), en soms in 36,5 % van de gevallen (43,9 % in 1977). Het ziet er dus niet naar uit dat de jongeren erg metafysisch ingesteld zijn

De jongeren die zichzelf als gelovig en praktizerend definiëren, geloven en praktizeren anders dan de ouderen. Ik kan dit hier slechts schematisch aanduiden. Ik ben geneigd te stellen dat hun godsdienst eerder "horizontaal" dan "verticaal" gericht is: zij kennen meer belang toe aan het bevorderen van een grotere rechtvaardigheid in de wereld en aan de bevrijding van de mens, dan aan contact met God door gebed, meditatie of sacramenten. In het geloof is de inhoud van weinig belang. Uiteindelijk is het niet belangrijk of Christus verzezen is, of

Hij echt in de eucharistie aanwezig is, of de Drievuldigheid nu werkelijk drie personen omvat. Het is de functie van de godsdienst die primeert: helpen leven, de weg verlichten, het lot van de mensen verbeteren.

Het geloof bestaat niet uit een reeks van geloofspunten, maar is een belevenis, een ervaring. Het wordt bijgevolg gemakkelijk gepsihologiseerd, herleid dus tot de noden van de persoon ("wie is Jezus-Christus ... voor mij?"), tot een bepaalde situatie, een bepaalde periode. Vroeger "had" men het geloof, of was men het "verloren". Nu lijkt men wel moeizaam vooruit te komen, tussen de onzekerheden door, "op zoek" naar een onbereikbaar doel.

Dit geloof lijkt verder geen Kerk nodig te hebben. De Kerk lijkt eerder een hiërarchische structuur, een soort scherm, en niet meer het volk van God, waarin elkeen gelijk en vrij is. De scheiding wordt bijzonder duidelijk op het punt van de kerkelijke leer inzake huwelijk en sexualiteit, en de ideeën en de gedragingen van de jongeren. Zij zijn de mening toegedaan dat geen enkel gezag bevoegd is om hun hartszaken te bediselen. Zij menen dat de liefde het sexuele rechtvaardigt als taal van liefde en wederzijdse gave en, zeker ook omdat de contraceptieve middelen er nu eenmaal zijn, zien zij niet in waarom de sexualiteit voorbehouden zou blijven aan de door de pastoor gezegende paren.

Deze bemerkings hebben natuurlijk betrekking op de meer in het oog springende kenmerken. Zij ontkennen niet dat er ook aan authentiek en diepgaand zoeken wordt gedaan, dat er gebedsgroepen worden gevormd, dat er hernieuwde nadruk wordt gelegd op de contemplatie, o.m. in het kielzog van Taizé of van een of ander klooster of parochiaal centrum. Maar wie vooral feiten wil vaststellen, kan nog niet met zekerheid zeggen of het om losse en uiteindelijk weinig belangrijke randverschijnselen gaat, of dat de toestand daadwerkelijk verandert.

3. Rechtstreeks verklarende factoren

Kunnen wij de precieze factoren opsporen die de houding tegenover de godsdienst beïnvloeden ?

De rol van het socio-professionele milieu is aanzienlijk afgezwakt. Met uitzondering van de landbouwmiddens waar de kinderen voor 51,2 % gelovig en praktizerend zijn, is de graad van godsdienstigheid in de verschillende milieus gedaald tot deze van de arbeidersklasse. In de middenklasse, bij handels- en ambachtslieden, is de ontkerstening zelfs nog sterker. Een duidelijke indicator is de activiteit van de jongere zelf: studeert hij nog, dan staat hij dichterbij de godsdienst; werkt hij al, dan staat hij er verder van af.

De belangrijkste factor is de familiale context. Los van het sociale milieu, en ondanks de verschillen tussen ouders en kinderen, is daar de kans dat de waarden van de ouders op de kinderen worden overgedragen groter dan de kans op een breuk. Dit geldt slechts voor zover de nodige voorwaarden tot begrip, vertrouwen en dialoog aanwezig zijn. Tabel 3 geeft een overzicht van de invloed van de familiale context.

Uit deze tabel blijkt dat in de meerderheid van de gevallen, de kinderen de religieuze houding van de vader en de moeder navolgen (zie onderstreepte cijfers). Wat meer is, in de gevallen dat noch vader noch moeder gehecht zijn aan de religieuze tradities of tegen de godsdienst zijn, wordt dezelfde houding aangenomen door de kinderen in 69,7 % en 82,5 % van de gevallen.

Uit de vergelijking van deze tabel met deze van 1977 blijkt dat de kinderen hun ouders toen duidelijker navolgden inzake geloof en kerkelijke praktijk. De cijfers leren ons verder dat wanneer de jongeren niet in de lijn van de ouders denken, zij heel wat vaker naar ongelovigheid en/of een verminderde kerkbetrokkenheid neigen dan naar gelovigheid en kerksheid. Tenslotte, wanneer de vader en de moeder niet gelovig en praktizerend zijn, zijn de kansen dat het kind het wordt miniem.

Anders gekruiste analyses gaan in dezelfde zin: wanneer de ouders religieus geëngageerd zijn, zijn ook de jongeren geneigd dat te zijn. 70,7 % van de jongeren die dikwijls of soms bidden heeft een vader die dat ook doet. Deze verhouding stijgt tot 85,7 % tegenover de moeder. De samenhang is eveneens rechtstreeks wanneer we een andere veeleisende indicator van godsdienstigheid beschouwen. Wanneer de vader het geloof aanduidt als de belangrijkste waarde (van 9 items), dan zijn in 71,4 % van de gevallen de kinderen gelovig en praktizerend.

Tabel 3. Invloed van de familiale context (in 1982 in procenten; absolute cijfers tussen haakjes)

	De kinderen zijn geworden:			
	gelovig, prakti- zerend	gelovig, niet- prakti- zerend	niet gelovig, gehecht aan kerkel. trad.	niet gehecht aan, of tegen de godsd.
<u>De vaders zijn:</u>				
Gelovig, prakt. (236)	<u>46,8</u>	28,6	11,5	6,8
Gelovig, niet- praktizerend (221)	13,6	<u>48,2</u>	18,4	16,7
Niet-gelovig, gehecht aan kerkel. trad. (62)	8,1	21,0	<u>37,1</u>	33,9
Niet-gehecht aan, of tegen de godsdienst (88)	5,6	10,1	13,5	<u>69,7</u>
<u>De moeders zijn:</u>				
Gelovig, prakt. (291)	<u>44,7</u>	28,8	12,3	8,4
Gelovig, niet- praktizerend (229)	8,6	<u>46,8</u>	20,6	22,3
Niet gelovig, gehecht aan kerkel. trad. (50)	7,8	23,5	<u>33,3</u>	33,4
Niet gehecht aan, of tegen de godsdienst (63)	1,6	9,5	6,3	<u>82,5</u>

De graad van overtuiging van de ouders en hun voorbeeld zijn dus kapitale factoren van beïnvloeding. Daarbij komt nog de sfeer die er in het gezin heerst. Wanneer we de godsdienstige zelfevaluatie van de jongeren kruisen met hun beoordeling over hun kinderjaren, dan merken we dat gelovigheid en religieuze praktijk verbonden zijn met gelukkige kinderjaren.

Tabel 4. Religieuze zelfevaluatie en beoordeling van de kinderjaren (in procenten; absolute cijfers tussen haakjes)

De jongeren zijn:	hun kinderjaren waren	
	eerder gelukkig (640)	eerder ongelukkig (22)
Gelovig, praktizerend	24,5	8,7
Gelovig, niet-praktizerend	33,9	26,1
Niet gelovig, gehecht aan kerkelijke tradities	16,6	21,7
Niet gehecht aan, of tegen de godsdienst	21,4	39,1

De leeftijd werkt eroderend, zowel wat de gelovigheid en de praktijk als wat het gebed betreft. In de periode van 16 tot 18 jaar verzwakken de indicatoren van religiositeit.

Welke is de impact van de school? Er is een duidelijk verschil tussen het officiële en het katholieke net.

Het oorzakelijk verband kan als volgt omschreven: dat er verhoudingsgewijze meer gelovige en praktizerende leerlingen zijn in het katholiek onderwijs, en meer niet aan de godsdienst gehechte leerlingen in het officieel onderwijs, is het gevolg van het feit dat de christelijke ouders geneigd zijn hun kinderen in te schrijven in het katholiek onderwijs, en dat de neutrale of a-religieuze ouders zich eerder tot het officieel onderwijs wenden. Het grotere aantal niet-gelovige maar praktizerende jongeren in de katholieke scholen is ongetwijfeld het gevolg van de druk die sommige ouders uitoefenen wat de zondagsmis betreft.

Tabel 5. Impact van de school (in procenten; absolute cijfers tussen haakjes)

De jongeren zijn:	De School :			
	officieel ond.		katholiek ond.	
	1977 (257)	1982 (262)	1977 (403)	1982 (418)
Gelovig, praktizerend	13,8	12,6	44,4	31,3
Gelovig, niet-prakt.	25,1	31,7	26,6	34,7
Niet gelovig en prak.	4,0	1,1	5,1	5,0
Niet gelovig, gehecht aan kerkelijke trad.	22,7	17,9	11,8	15,8
Niet gehecht aan, of tegen de godsdienst	34,4	36,6	12,1	13,1

Ik meen dat de impact van de school er niet zozeer in bestaat een filosofische of religieuze visie mee te geven, maar eerder fungeert als bevestiging en versteviging (of afbraak) van de opvattingen die men van thuis uit heeft meegekregen.

Uit de vergelijking tussen de kolommen van 1977 en 1982, blijkt dat de verkoeling tegenover de godsdienst zich vooral voordoet bij de leerlingen uit het katholiek onderwijs. Het is weliswaar zo dat de gelovigheid en de praktijk in het officiële net reeds zeer laag waren, en bijna niet meer veranderen. Er is zelfs een verschuiving van niet-gelovigen maar aan de traditie gehechten naar niet-praktizerende gelovigen.

Ik heb bijzondere aandacht besteed aan de rol van de godsdienstles. Daarbij wordt slechts in 35,4 % van de gevallen het voorgeschreven programma gevolgd. In 6,1 % van de gevallen behandelt men religieuze onderwerpen die niet in het programma voorzien zijn, en verder behandelt men actuele onderwerpen, voorgesteld door de leerlingen zelf of door de leraar. De beoordeling over deze cursus van de leerlingen is eerder negatief. In de vergelijking met de les zedenleer brengt deze laatste het er iets beter van af. Volgende tabel toont de religieuze zelfevaluatie van de leerlingen in de godsdienst- en moraallessen in 1977 en 1982.

De godsdienstles wordt het meest positief beoordeeld door de 30 % gelovigen en praktizerenden die deze les volgt; zij menen dat de les in ruime mate of toch gedeeltelijk bijdraagt tot het vormen van een wereld- en levensvisie. Uit alle andere analyses blijkt trouwens dat het de reeds verworven waarden zijn die de leerlingen al dan niet gunstig doen staan tegenover de godsdienstles.

Tabel 6. Zelfevaluatie inzake godsdienst m.b.t. de gevolgde les: godsdienst of lekemoraal (in procenten; absolute cijfers tussen haakjes)

	godsdienstles		moraalles	
	1977 (492)	1982 (513)	1977 (141)	1982 (145)
Gelovig, prakt.	37,5	30,0	3,0	4,8
Gelovig, niet praktizerend	28,9	36,8	18,0	19,3
Niet gelovig en praktizerend	5,1	4,3	4,5	2,8
Niet gelovig, gehecht aan kerkelijke tradities	14,8	16,4	19,5	15,9
Niet gelovig, niet gehecht aan kerkelijke tradities	9,5	10,9	40,6	43,4
Tegen de gods- dienst	3,0	1,6	9,8	13,8

Ook andere factoren spelen een rol: de houding van de leraar tegenover het geloof, zijn manier van optreden, zijn persoonlijkheid, zijn omgang met de leerlingen. Uit een studie die in negen Brusselse scholen werd uitgevoerd blijkt dat, in godsdienstig opzicht beschouwd, de les het best slaagt wanneer de leraar zelf duidelijk gelovig en bezield is, de transcendentale elementen van de godsdienst weet te verbinden met de horizontale, aanspoort tot dialoog, en eerder optreedt als een bezieler dan als een verspreider van kennis. De lessen slagen minst

goed wanneer de leerlingen zich gemanipuleerd voelen, of aangetast in hun vrijheid, of wanneer de les geen enkele inhoud of eigen karakter meer heeft (Teurlinckx, 1980).

4. Historisch en macrosociologische factoren

De tot nu toe genoemde verklarende factoren werden in de enquête ingewerkt. Wanneer men de verklaring verder uitwerkt, is men onvermijdelijk genoodzaakt een beroep te doen op historische en macrosociologische factoren die in het interview niet te vatten zijn.

Dat de jongeren nu meegezogen worden in een tendens tot "ontkerstening", vindt niet alleen zijn oorzaak in het gezinsleven, de school, de vrienden, of in de aftakeling van de godsdienstige kennis en onderricht. Op deze onmiddellijke oorzaken enten zich meer algemene invloeden:

1. De boodschappen van de "zingevers", en bijgevolg de hele culturele voeding die met name door de media wordt opgediend, verspreiden een a-religieuze, zometer anti-religieuze instelling. Het hiernamaals is de laatste der zorgen. Naast de filosofische, psychologische en ethische stromingen die in ge vulgariseerde vorm verspreid worden, is ook de invloed van de moderne logica, geruggesteund door de wetenschap, niet te verwaarlozen. Vanuit dat standpunt staat elke speculatie over de finaliteit van het aardse bestaan gelijk met ijdel gepraat. De antwoorden moeten komen van de ontdekkingen van de positieve wetenschappen, en de problemen zullen worden opgelost met de doeltreffende middelen die de mens zelf creëert om ziekte, ellende en wanorde te overwinnen.
2. Bepaalde heel belangrijke waarden -- vooral de vrijheid en de persoonlijke ontwikkeling die een soort neo-individualisme creëren -- worden beschouwd en beleefd als in tegenspraak met het geopenbaarde geloof dat door een geestelijke overheid wordt bevestigd, die uitnodigt tot totale inzet tot zelfverloochening en verloochening van de onmiddellijke verlangens.

3. In hun zoeken naar de weg die ze zullen volgen, werken de jongeren liever experimenteel dan deductief en uitgaande van universele waarheden. Dit brengt mee dat ze zo geen toegang krijgen tot wat de mens overstijgt. Deze experimentele methode kan hoogstens a posteriori het geloof bevestigen dat een gave is van de Genade, en niet de vrucht van op resultaat gerichte redenering.

Deze drievoudige invloed wordt versterkt en beschermd door de sociale controle, dit is het geheel van drukkingen en beloningen dat wijst hoe men moet denken en handelen. Toejuichen wat in is, de mode stimuleren, tegendraadse ideeën of gedragingen censureren, die of die uitspraak of die of die houding als aftands en ouderwets afwijzen, het zijn zovele manieren om de opinie te maken en de gedragingen te manipuleren. Toen de godsdienst ideologisch gezien bijna een monopolie-positie innam, dreef de sociale controle de mensen naar de Kerk, en weren afwijkende praktijken verzwegen of in de clandestiniteit gedreven. De sociale controle lijkt vandaag onder de jongeren in tegengestelde zin te werken.

NOTEN

- (1) Over mijn onderzoekingen heb ik verslag uitgebracht in de volgende publikaties:
 - Etudes sur les systèmes de valeurs des Belges francophones (3 vol., 1976); (Studies over de waardesystemen van de Franstalige Belgen)
 - Modes de vie des Belges francophones (1977); (Levenswijze van de Franstalige Belgen);
 - Les jeunes, leurs parents et leurs professeurs. Valeurs et comportements: continuité et conflit (1979); (De jongeren, hun ouders en hun leraren. Waarden en gedragingen: continuïteit en conflicten);
 - Le changement social en Belgique: évolution des valeurs des Belges francophones (1982); (De sociale verandering in België: evolutie van de waarden van de Franstalige Belgen);
 - Les jeunes: un profil social, politique et religieux (1983); (De jongeren: een sociaal, politiek en godsdienstig profiel).

Deze werken zijn te verkrijgen bij: Service de diagnostic social, 1348 Louvain-la-Neuve, place Montesquieu 1/1.

BIBLIOGRAFIE

TEURLINCKX, Ch.

1980 Qu'en est-il du cours de religion ? Eindverhandeling aangeboden tot het verkrijgen van de graad van Licentiaat in de Sociologie, U.C. Louvain.